

УДК 372.7

DOI: 10.15330/esu.16.7-14

Олександра Дубасенюк,

доктор педагогічних наук, професор,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка (м. Житомир, Україна)

Olexandra Dubaseniuk,

Doctor of pedagogical sciences, Professor,
Zhytomyr Ivan Franko State University
(Zhytomyr, Ukraine)

dubasenyuk@ukr.net

Оксана Самойленко,

кандидат педагогічних наук, докторант,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка (м. Житомир, Україна)

Oxana Samoilenko,

Candidate of pedagogical sciences (PhD),
doctoral student, Zhytomyr Ivan Franko State
University (Zhytomyr, Ukraine)

samoilenckooxana@gmail.com

ПІДГОТОВКА СПЕЦІАЛІСТІВ У ГАЛУЗІ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ: ДОСВІД СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

TRAINING OF ADULT EDUCATION SPECIALISTS: EXPERIENCE OF THE SLOVAK REPUBLIC

Підготовка спеціалістів у галузі освіти дорослих суголосна концепції освіти упродовж життя. Досвід європейських країн, зокрема Словацької Республіки, показує ефективні практики підготовки андрагогів для різних галузей суспільного життя на засадах інтердисциплінарного андрагогічного компетентнісного підходу з урахуванням тенденції до забезпечення ринку праці кваліфікованими фахівцями.

Україна, з її прагненням стати повноправним членом європейської спільноти, має достатній практичний досвід розвитку освіти дорослих, проте існуючі ініціативи потребують формування ефективної державної політики у сфері формальної, неформальної та інформальної освіти дорослих. На часі підготовка педагогічної персоналу у галузі освіти дорослих із присвоєнням професійної кваліфікації “Андрагог”.

Ключові слова: *освіта дорослих, спеціаліст у галузі освіти дорослих, андрагог.*

Training of adult education professionals is consistent with the concept of lifelong learning. The experience of European countries, in particular the Slovak Republic, demonstrates effective practices of training andragogues for different branches of public life on the basis of an interdisciplinary andragogic competence approach, taking into account the tendency to provide the labor market with qualified specialists.

An analysis of the experience of training adult education professionals in the Slovak Republic has established a well-established tradition and effective practice of such training on the basis of an interdisciplinary andragogic competence approach, taking into account the tendency to provide the labor market with qualified specialists. The training of adult education specialists is a separate area of training for professionals in Slovakia, which is departments of adult education,

whose staff carry out andragogical research and training of andragogues, function in the structure of higher education institutions.

Compared to Slovakia, Ukraine has sufficient practical experience in developing adult education through the introduction of an andragogical approach to training specialists in various sectors of the economy, the organization of advanced training courses, the formation of multidisciplinary programs for gaining parallel and additional specialties, providing free access to education through global information education. However, these initiatives need state support through the development of the Concept and National Lifelong Learning Program; adoption of legislative acts, normative-legal documents on adult education; carrying out systematic measures aimed at the implementation of state policy in the field of formal, non-formal and informal adult education.

At present, there is a need to train a specialist in the field of adult education, so there is a public request for a complex scientific-based qualification of the profession (position) "Andragogue" for pedagogical and scientific-pedagogical employees of institutions of formal and non-formal education.

Key words: adult education, adult education specialist, andragogue.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Питання підготовки спеціалістів у галузі освіти дорослих в Україні та закордоном обумовлюється стрімким зростанням соціальної значущості в суспільстві освіти упродовж життя, ролі андрагогіки як наукового напрямку в системі педагогічного знання, запитами науки і практики щодо необхідності професійної перепідготовки дорослих та ін. У відповідь на суспільні виклики та пропозицію МОН України (лист № 1/12-2537 від 13.03.2018) до Класифікатора професій було внесено нову назву професії “Андрагог” з кодом 2359.2 (професійне угруповання “Інші професіонали в галузі навчання”).

З визначенням андрагог як самостійного напрямку педагогічної теорії і практики, утворилася нова область професійної діяльності – андрагогічна, у якій провідним суб’єктом виступає викладач, котрий працює з дорослими учнями. У зв’язку з цим, набуває актуальності як розуміння особливостей цієї новочасної професії, так і окреслення складових професійної компетентності андрагога в українських реаліях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Прикметно, що у вітчизняній педагогічній думці останніми роками спостерігаємо підвищений інтерес до проблеми андрагогічної підготовки профільних фахівців, зокрема:

- у системі педагогічної (О. Аніщенко, Ж. Борщ, О. Ващук, В. Вітюк, В. Дзєга, І. Драч, О. Дубасенюк, І. Зель, Л. Лук’янова, О. Когут, Т. Кравченко, Н. Маковець, О. Овадюк, Ю. Присяжнюк, Т. Тищенко, І. Цідило), післядипломної (В. Балута, Ю. Вдовиченко, В. Демченко, Я. Катюк, І. Крамний, О. Косигіна, І. Ніколаєску, І. Посухова, С. Сергієнко, А. Опольська, О. Хвисяк) та мистецької (С. Соломаха, О. Хижа) освіти;
- загальної професійної освіти (І. Дельцова, Я. Катюк, О. Муризіна, І. Палійчук, С. Смірнов, Л. Соколова, Л. Тархан, Т. Шанскова) через призму підготовки соціальних педагогів та працівників (П. Буянов, Г. Єфремова), менеджерів (В. Артемчук, Л. Єрмалович, Т. Гаман, М. Говоруха, Н. Діденко, Л. Сігасва, С. Яшник), спеціалістів служби зайнятості (В. Дмитрієв-Заруденко, Л. Капченко, В. Скульська, Н. Тітченко), аграрної (І. Герасимова) та машинобудівної (Н. Дорошенко) галузей економіки.

Виокремлення невирішених раніше аспектів загальної проблеми, які суголосні із статтею. Такий широкий діапазон наукових розвідок щодо окресленої проблеми свідчить про готовність закладів професійно-технічної освіти, вищої та

післядипломної освіти до підготовки андрагогів для навчання дорослих у різних сферах суспільного життя. Помітною є тенденція до підготовки педагогічного персоналу у галузі освіти дорослих, проте виразно постає необхідність підготовки андрагогів для інших суспільних сфер економіки, до прикладу аграрної та машинобудівної, сфери державного та регіонального управління, закладів соціальної допомоги населенню тощо. У цьому контексті, вагомим видається досвід європейських країн, які пройшли шлях розбудови ефективної системи підготовки спеціалістів у галузі освіти дорослих. Зокрема, Словацька Республіка як країна-член Європейського Союзу показує ефективні практики підготовки андрагогів для різних галузей суспільного життя.

Формулювання цілей статті (постановка завдання): проаналізувати досвід підготовки спеціалістів у галузі освіти дорослих у Словаччині з метою його адаптації до українських реалій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Узагальнення досвіду організації освіти дорослих у Словацькій Республіці виявляє провідну тенденцію у підготовці спеціалістів у галузі освіти дорослих – андрагогів. Авторитетний фахівець в області андрагогіки К. Хойтен зазначає: “Нове навчання дорослих знаходиться на шляху перетворення у незалежну професію, яка має повне право на існування. До того ж потреба у розвитку дорослих і, у зв’язку з цим, у педагогах для дорослих буде постійно зростати. У промисловості та інших організаціях ця необхідність давно відчувається, так само як і складності у підборі відповідних методів навчання для дорослих. Однак ця нова професія потребує понятійного та методичного визначення, глибинного розуміння процесу навчання дорослих і його відмінностей від навчання дитини” [1, с. 25].

Зарубіжні дослідники мають ґрунтовні напрацювання щодо професійної підготовки андрагогів (П. Джарвіс, М. Ноулз, К. Хойтен, П. Фрейре та ін.), що не дивно, адже освіта дорослих у європейських країнах інтенсивно розвивається вже з другої половини ХХ століття. Крім того, у 1997 році на 5-й Міжнародній конференції з освіти дорослих у Гамбурзі зазначалось, що статус педагога дорослих є однією із “забутих ключових проблем”, що чекає негайного вирішення, та підкреслювалося, що ефективність цієї галузі освіти залежить від підготовки добре інформованих, кваліфікованих, відданих своїй справі педагогів для дорослих.

Відповідно до англійської термінології [4], виділяють два види спеціалістів у галузі освіти дорослих – педагог у галузі навчання дорослих (Adult learning teacher) та тренер (лектор) у галузі навчання дорослих (Adult learning trainer). На основі “Загальноєвропейських принципів компетенцій і кваліфікацій вчителя”, педагог у галузі освіти дорослих – це фахівець у галузі навчання дорослих, який отримав цей статус відповідно до законодавства та/або практики окремої країни; тренер у галузі навчання дорослих – це особа, яка працює з дорослими учнями для передачі практичних знань або навичок, досвід якого набутий у результаті практичної діяльності, не обов’язково через формальну кваліфікацію. Загальноприйнятотою дефініцією для означення окреслених видів спеціалістів у галузі освіти дорослих у Словацькій Республіці є андрагог.

Зазначимо, що система підготовки спеціалістів у галузі освіти дорослих у Словаччині передбачає профільну освіту лише для тих спеціалістів, які працюють з дорослими у різноспрямованих закладах освіти за умови акредитації яких спеціаліст повинен мати освіту андрагога. Зокрема, для педагогів у галузі освіти дорослих, які пройшли навчання у закладах вищої освіти на учительських програмах, не існує обов’язкової вимоги отримання спеціальної андрагогічної підготовки. Проте

акредитовані спеціальні навчальні програми подальшої освіти однією із умов для спеціаліста у галузі освіти дорослих визначають наявність відповідної освіти андрагога [5].

З огляду на зміст акредитованої навчальної програми подальшої освіти, спеціаліст у галузі освіти дорослих повинен відповідати певним вимогам і продемонструвати свою компетентність у галузі освіти дорослих, зокрема мати вищу освіту першого або другого ступеня за спеціальною навчальною програмою і не менше двох років досвіду у галузі освіти дорослих.

Спеціалістів у галузі освіти дорослих у Словаччині готують на кафедрах андрагогіки філософського факультету Університету Коменського у Братиславі, педагогічному факультеті Університету Матея Бела у Банській Бистриці та на факультеті гуманітарних і природничих наук Прешовського університету у Прешові. Підготовка проходить на

Аналіз досвіду Словаччини свідчить, що підготовка спеціалістів у галузі освіти дорослих є окремим напрямом підготовки фахівців. У структурі закладів вищої освіти Словацької Республіки функціонують кафедри освіти дорослих, співробітники яких здійснюють андрагогічні наукові дослідження та підготовку андрагогів.

Зокрема, у Прешовському університету у місті Прешов функціонує кафедра андрагогіки на факультеті природничих та гуманітарних наук та відбувається підготовка андрагогів на рівні бакалаврату. Магістерські програми підготовки андрагогів існують у містах Банська Бистриця та Братислава.

Програма підготовки андрагогів (рівень бакалаврату) розрахована на три роки і передбачає проходження 57 навчальних предметів та отримання за навчальним планом сукупно 204 кредитів (таблиця 1). Причому, на відмінну від інших спеціальностей, студенти – майбутні андрагоги обирають лише обітовану (бажану для відвідування) складову навчальної програми. Варіативна складова відсутня у навчальному плані.

Зміст підготовки андрагогів складають навчальні предмети двох блоків: спеціальні та загальні. До спеціальних навчальних предметів відносимо предмети, які формують спеціальну (андрагогічну), методичну, соціально-, диференціально-психологічну компетентність спеціаліста у галузі освіти дорослих. Зокрема: історія освіти дорослих, система, тенденції та становлення освіти дорослих, загальна соціологія, теорія виховання, етичні засади роботи андрагога, загальна андрагогіка, загальна психологія, соціальна психологія, соціологія освіти дорослих, теорія виховання дорослих, теорія освіти дорослих, громадянська освіта та ін.

Таблиця 1

Навчальний план підготовки андрагогів у Прешівському університету у Прешові, рівень бакалаврату

Рік навчання	Навчальні предмети			Разом
	Обов'язкові (P)	Обітовані (бажані для відвідування) (PV)	Варіативна частина (V)	
1 ЗС	6/30/18	0/0/0	0/0/0	6/30/18
1 ЛС	4/17/10	7/21/14	0/0/0	11/38/24
2 ЗС	5/19/11	6/18/12	0/0/0	11/37/23
2 ЛС	5/19/13	5/15/10	0/0/0	10/34/23

3 ЗС	4/19/11	4/12/8	0/0/0	8/31/19
3 ЛС	7/22/9	4/12/8	0/0/0	11/34/17
Кредити	126	78	0	204
Предмети	31	26	0	57

Примітка: ЗС – зимовий семестр, ЛС- літній семестр

До загальних – рефлексивну та індивідуально-особистісну компетентність. До прикладу: іноземна мова, риторика, вступ до ромології, основи філософських знань, методологія наукового дослідження, теорія презентації та презентаційні навички особистості, основи статистики, основи журналістики.

Завершується підготовка андрагогів державною підсумковою атестацією у вигляді 1) державних екзаменів з двох спеціальних навчальних предметів “Андрогогіка” і “Психології та соціологія едукації дорослих”; 2) захисту бакалаврської праці.

Відзначимо, що програма підготовки андрагогів у Словацькій республіці не містить навчальних предметів з циклу “Педагогіка”, що свідчить про чітке розмежування андрагогіки та педагогіки як окремих самостійних наук. Акцент у підготовці андрагогів робиться на андрагогічний компонент як основоположний для спеціаліста у галузі освіти дорослих.

Потреба у підготовці андрагогів виникла нагально у 1990 р., коли було створено професійну організацію – Асоціацію закладів освіти дорослих, збільшився запит на неформальну та інформальну освіту дорослих, розширилися можливості для освіти дорослих у контексті задоволення потреб служб зайнятості та створення курсів професійної перепідготовки та навчання. Діяльними ініціаторами підготовки спеціалістів у галузі освіти дорослих стали представники бізнесу, які потребували тренерів та викладачів у різних професійних сферах діяльності, котрі могли б підвищувати кваліфікацію їх працівників. У відповідь на цей запит ринок освітніх послуг пропонує підготовку лекторів як спеціалістів з навчання дорослих у галузі підвищення їх кваліфікації на робочому місці.

Міжнародна стандартна класифікація професій ISCO 08, схвалена Міжнародною організацією праці у 2008 році, вводить до переліку професій лектора у галузі інформаційних технологій (kód 2356), педагог подальшої професійної освіти (kód 2320), лектор з корпоративної освіти (kód 334204).

Наказом управління статистики Словацької Республіки č. 516/2011 Z.z., уведено до переліку кваліфікацій уведено лектора для вищої школи та університету (kód 231901), лектора професійних курсів (kód 235902), тренера “м’яких навичок” (kód 2359007). Проте Наказ не містить характеристик зайнятості або прикладів трудової діяльності лектора. Подібну інформацію знаходимо у Інтегрованій системі типових професійних посад (ISTP, 2003), у якій виокремлено декілька видів лекторів:

- лектор професійних курсів: здійснює теоретичну та практичну підготовку фахівців за певними галузями спеціалізованих професійних знань у рамках курсів підвищення кваліфікації (курси перукарів, спеціалістів біуті-сфери, працівників автомобільної промисловості та ін.);
- лектор курсів: здійснює теоретичну та практичну підготовку фахівців за певними галузями професійних знань у рамках курсів підвищення кваліфікації (педагогів дошкільних закладів освіти, представників неурядових організацій та ін.);

- лектор-спеціаліст: забезпечує методичну підготовку лекторів перших двох видів);
- лектор для закладів вищої освіти.

Міністерством освіти, науки та спорту Словачької Республіки до інформаційної системи Акредитаційної комісії у галузі подальшої освіти також уведено кваліфікацію лектора (kód 2424) (2008). Окрім того Міністерством у рамках програми “Навчання упродовж життя” зареєстровано 34 різні освітні програми та додаткові модулі з акцентом на набуття навичок лектора. Усі перераховані програми акредитовані і варіюються від 10 годин до 128 годин. Сайт Асоціації інституцій освіти дорослих у Словаччині також містить список сертифікованих лекторів [2].

Загалом, історія підготовки професійних лекторів у галузі освіти дорослих розпочалася у Словаччині у 1997 році, коли на базі Академії освіти зреалізовано було акредитований курс “Андрагогічний мінімум лектора [6]. Згодом це дало поштовх до утворення Асоціації лекторів та кар’єрних радників (2012) [3], мета діяльності якої полягає у вдосконаленні роботи лекторів на основі надання їм теоретико-методологічної та практично-орієнтованої допомоги при здійсненні професійної діяльності. Асоціація проводить сертифіковані курси підготовки лекторів в обсязі 100 акад. год. Зміст курсу представлений у таблиці 2.

Навчальний план передбачає теми з теорії та методології навчання дорослих (теоретична частина), окремо здобувачі проходять практику у галузі освіти дорослих на робочих місцях (таблиця 3).

Таблиця 2

Зміст курсу підготовки лекторів у Словачькій Республіці

<i>Назва освітньої програми:</i> Лектор		
<i>Організаційна форма:</i> очно-дистанційна		
<i>Цільова аудиторія:</i> усі зацікавлені спеціалісти у галузі освіти дорослих		
<i>Вимоги до здобувача:</i> середня базова освіта		
Зміст курсу		
№ з/п	Назва теми	К-ть годин
1	Теоретичні засади освіти дорослих	10
2	Особистість та професійна компетентність лектора	22
3	Специфіка та бар’єри освіти дорослих	8
4	Аналіз освітніх потреб дорослих, формування цілей та змісту	12
5	Методи та форми освіти дорослих	14
6	Діагностика та оцінка освітніх потреб дорослих	12
7	Комунікація в освіті дорослих	14
8	Сучасні технології в освіті дорослих	8
	Разом:	100

Аналіз змісту курсу та навчального плану підготовки лекторів у галузі освіти дорослих виявив соціально-андрагогічну спрямованість цього процесу: переважаючими є навчальні теми, пов’язані із розвитком людських ресурсів (мотивація та особистісний розвиток, основи командування, міжособистісної комунікації та ін.) та обізнаністю в області теорії та методики навчання дорослих. Це засвідчує інтердисциплінарність підходу у підготовці лекторів у галузі освіти дорослих на основі по’єднання андрагогіки, соціології, менеджменту та психології особистості.

Таблиця 3

Навчальний план підготовки лекторів у галузі освіти дорослих [складено за 3]

№ з/п	Назва теми	К-ть годин	Теоретична частина	Практична частина
1	Соціально-психологічні аспекти навчання дорослих	7	5	2
2	Цільова аудиторія навчання дорослих	6	4	2
3	Управління людськими ресурсами	4	3	1
4	Тайм-менеджмент	2	1	1
5	Мотивація та особистісний розвиток дорослого	4	3	1
6	Основи конфліктології	8	2	6
7	Основи командоутворення	8	3	5
8	Міжособистісна комунікація	8	3	5
9	Основи стресостійкості	3	2	1
	Разом	50	26	24

Лектор у галузі освіти дорослих повинен пройти відповідну сертифікацію, передбачену Законом “Про ціложиттєву освіту” [Ошибка! Источник ссылки не найден.]. Для цього він має подати заявку до Асоціації лекторів та кар’єрних радників, яка містить: а) офіційно завірену копію документу про освіту; б) офіційно завірену копію свідоцтва про завершення акредитованої навчальної програми, що призводить до отримання кваліфікації, для якої вимагається перевірка, або підтвердження роботодавцем щонайменше 5 років досвіду у відповідній галузі (у випадку самозайнятих осіб подається підтвердження про проведення практики).

Сертифікат лектора видається за результатами успішного складання іспиту (усно), який складається з теоретичної та практичної частини, виконання яких підтверджує досягнення професійної компетентності спеціаліста у галузі освіти дорослих.

Критерієм теоретичних знань є 70% поріг успішності. Критерієм практичних навичок є успішне проведення навчального заняття для дорослих тривалістю 45 хвилин у відповідності до методики освіти дорослих, з використанням сучасним методів та засобів навчання. Якщо кандидат успішно не склав іспит, він має право на повторну спробу у повному обсязі або тільки тієї частини, яку він не підтвердив. Рівень загальних набутих навичок є частиною стандарту оцінки (мінімальна вимога ISCED рівня 2C). Після успішного завершення підсумкового іспиту, кандидату видається Свідоцтво, підтверджуюче кваліфікацію Лектор (Lektor).

Висновки представленого у статті дослідження і перспективи подальших наукових розвідок із зазначеного напрямку. Таким чином, аналіз досвіду підготовки спеціалістів у галузі освіти дорослих у Словацькій Республіці виявив усталену традицію та ефективну практику такої підготовки на засадах інтердисциплінарного андрагогічного компетентнісного підходу з урахуванням тенденції до забезпечення ринку праці кваліфікованими фахівцями.

У порівнянні зі Словаччиною, Україна має достатній практичний досвід розвитку освіти дорослих через упровадження андрагогічного підходу до підготовки фахівців різних галузей економіки, організацію курсів підвищення кваліфікацій, формування міждисциплінарних програм для здобуття паралельних та додаткових

спеціальностей, надання вільного доступу до навчання через глобальну інформаційну освітню мережу. Проте, ці ініціативи потребують державної підтримки через розробку Концепції та Національної програми освіти упродовж життя; прийняття законодавчих актів, нормативно-правових документів щодо освіти дорослих; проведення системних заходів, спрямованих на реалізацію державної політики у сфері формальної, неформальної та інформальної освіти дорослих.

На часі необхідність підготовки спеціаліста у галузі освіти дорослих, тому виникає суспільний запит на комплексну науково-обґрунтовану кваліфікаційну характеристику професії (посади) “Андрагог” для педагогічних і науково-педагогічних працівників закладів формальної і неформальної освіти.

До перспектив подальших наукових розвідок відносимо розгляд змісту професійної компетентності андрагога як спеціаліста у галузі освіти дорослих.

Література

1. Хойтен К. Пробуждение воли: принципы и процессы в обучении взрослых: перевод с английского. Киев: Наирі, 2005. 182 с.
2. AIVD 2018. Certifikovaný kurz lektora. URL: [http://www.aivd.sk/certifikacia/certifikovaný kurz lektora](http://www.aivd.sk/certifikacia/certifikovaný_kurz_lektora)
3. Asociácia lektorov a kariérnych poradcov. URL: <https://alkp.sk>
4. Final report for: Study on European Terminology in Adult Learning for a common Language and common understanding and monitoring of the sector (2010). URL: <https://ec.europa.eu/epale/en/resource-centre/content/study-european-terminology-adult-learning-common-language-and-common>
5. Narodna rada Slovenskej republiky, 2009. Zakon c. 317/2009 Z.z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (sprístupnené 03/06/2019).
6. Prusáková V. 2000. Systémový prístup k ďalšiemu vzdelávaniu. Bratislava: Inštitút pre verejnú správu 2000.
7. Zakon c. 568/2009 z. z. o celoživotnom vzdelávaní. 2009. URL: <http://www.minedu.sk/data/files/1901.pdf>

Reference

1. Khoiten K. Probuzhdenye voly: pryntsyipy y protsessyiy v obuchenyy vzroslyikh: perevod s anhlyiskoho. Kyev: Nayry, 2005. 182 s.
2. AIVD 2018. Certifikovaný kurz lektora. URL: [http://www.aivd.sk/certifikacia/certifikovaný kurz lektora](http://www.aivd.sk/certifikacia/certifikovaný_kurz_lektora)
3. Asociácia lektorov a kariérnych poradcov. URL: <https://alkp.sk>
4. Final report for: Study on European Terminology in Adult Learning for a common Language and common understanding and monitoring of the sector (2010). URL: <https://ec.europa.eu/epale/en/resource-centre/content/study-european-terminology-adult-learning-common-language-and-common>
5. Narodna rada Slovenskej republiky, 2009. Zakon c. 317/2009 Z.z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (sprístupnené 03/06/2019).
6. Prusáková V. 2000. Systémový prístup k ďalšiemu vzdelávaniu. Bratislava: Inštitút pre verejnú správu 2000.
7. Zakon c. 568/2009 z. z. o celoživotnom vzdelávaní. 2009. URL: <http://www.minedu.sk/data/files/1901.pdf>

Одержано статтю: 05.08.2019

Прийнято до друку: 19.08.2019